

УДК 341

Ю.КРУК

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ І МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У статті зроблена спроба проаналізувати юридичний зміст права на найвищий досяжний рівень здоров'я. Проаналізовано основні детермінанти охорони здоров'я, відповідні права, свободи та обов'язки людини та громадянина, а також загальні принципи права через положення міжнародних документів та нормативно-правових актів України.

Автор робить висновок стосовно відповідності положень українського законодавства нормам міжнародного та європейського права в частині юридичного змісту права на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я.

Ключові слова: *право на найвищий досяжний рівень здоров'я, Всесвітня організація охорони здоров'я, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав.*

Право на охорону здоров'я є одним із визначальних природних прав людини, що передбачає можливість користуватися державними засобами, спрямованими на збереження, зміцнення, профілактику та відновлення фізичного і психічного стану здоров'я людини.

Це право проголошене у міжнародно-правових актах і віднесене до групи економічних, соціальних і культурних прав. Право на охорону здоров'я стало невід'ємною складовою комплексу прав людини, що

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

визначаються практично у всіх країнах, навіть у тих, де формально не зафіксоване. У багатьох країнах право на охорону здоров'я стало частиною внутрішньодержавного права, закріплене в основних правових актах, створюються широкі можливості для його реалізації відповідно до міжнародних стандартів. Право людини на охорону здоров'я є складовою як публічно-правових, так і приватно-правових відносин. Норми, які регулюють, охороняють і захищають це право, закріплюються практично у всіх його галузях [14, с.89].

Захист цього права завжди знаходиться в полі постійної уваги з боку держави, адже проблеми охорони здоров'я є акцентом кожного дня і мають особливу значущість в умовах дедалі більшого зростання глобальних загроз та проблем людства. Статистичні дані щодо стану здоров'я населення у світі вражають. Так, дитяча смертність становить 12 мільйонів випадків смертей у рік, половина з яких через недоїдання і велику кількість хвороб, що легко попередити. Кількість випадків захворювання на такі хвороби, як малярія і туберкульоз, постійно збільшується. Разом з тим з'являються нові захворювання, як, наприклад, ВІЛ / СНІД тощо. Особливо складна ситуація в країнах з низьким рівнем доходів населення, що породжує недоступність медичних послуг, неналежним харчуванням або недоїданням, поганими житловими і побутовими умовами, а також відсутність механізмів і засобів для захисту прав і свобод.

Упродовж останніх років в юридичній літературі питанню права на охорону здоров'я і його регулюванню відповідно до національного законодавства приділено значну увагу. Вагомий внесок у розвиток теорії і можливості практичного захисту права на охорону здоров'я

зробили українські вчені-практики А.Євстигнєєв, А.Му-канова, І.Сенюта, Н.Козаренко, Т.Бордуніс та інші.

На рівні міжнародних та регіональних організацій та об'єднань право на охорону здоров'я давно визнане і закріплене. Національні конституції теж містять положення про право на охорону здоров'я. Тим не менше, зважаючи на існуючі в Україні та в світі проблеми ефективності функціонування інституту прав людини і громадянина, рівень дотримання та захисту цього права є недостатнім, що ще більше ускладнюється, зважаючи на існуючі та дедалі зростаючі проблеми в галузі охорони здоров'я, а також економічне та екологічне становище держави [14, с.52].

Зазначена проблема спричинена, зокрема, недостатньою увагою з боку держави та малоефективністю механізмів і інструментів захисту права на охорону здоров'я. Одним з визначальних аспектів такого захисту має бути правильний юридичний зміст права.

Текст Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі по тексту – ВООЗ) визначає, що «мати найвищий досяжний рівень здоров'я є одним з основних прав кожної людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного чи соціального становища».

Найбільш комплексно зміст права на охорону здоров'я визначений як право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я, адже здоров'я не є самостійним елементом і невіддільне від соціальних умов людської життєдіяльності. Таке визначення міститься в ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (далі по тексту – МПЕСКП): «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

- забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;
- поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;
- запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;
- створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби» [3].

Розширений підхід відображено також у Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації (п. є ст.11 і ст. 12) та Конвенції ООН про права дитини (ст. 24). Так, остання проголошує «право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я і засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я»[3, с.211].

Текст статті 25 Загальної декларації прав людини наголошує на тому, що «кожна людина має право на такий рівень життя, що є достатнім для забезпечення здоров'я, добробуту її самої та її сім'ї, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування; вона має право на безпеку в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати таких засобів до існування з незалежних від неї обставин» [2], що теж більш повно відображає зміст права на охорону здоров'я, адже недопустимо розглядати це право лише як право бути здоровим.

Право на здоров'я означає, що уряди повинні забезпечувати умови, за яких кожна людина повинна мати найвищий досяжний рівень здоров'я. Такі умови

включають забезпечення наявності медичних послуг, здорових і безпечних умов праці, належного житла та поживної їжі.

З метою роз'яснення та практичної реалізації права на охорону здоров'я Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав (далі по тексту – Комітет), який здійснює моніторинг дотримання МПЕСКП, прийняв у 2000 році Загальний коментар про право на охорону здоров'я.

У Загальному коментарі встановлюється, що право на здоров'я охоплює не тільки своєчасне та належне надання медичної допомоги, а й вихідні детермінанти здоров'я, наприклад доступ до безпечних продуктів харчування та житла, здорових виробничих і екологічних умов, доступ до освіти та інформації в області охорони здоров'я, у тому числі про сексуальне і репродуктивне здоров'я.

Комітет визначив, що право на охорону здоров'я містить чотири елементи:

1. Наявність. Мова йде про функціонуючі установи охорони здоров'я та медичної допомоги, товари і послуги, а також програми, які повинні бути наявні в достатній кількості.

2. Доступність. Йдеться про загальнодоступні медичні заклади, товари і послуги в межах юрисдикції держави-учасника. Причому доступність передбачає такі чотири виміри:

- відсутність дискримінації;
- фізична доступність;
- економічна доступність (доступність за ціною);
- доступність інформації.

3. Прийнятність. Всі медичні заклади, товари і послуги повинні відрізнятися дотриманням медичної

етики, культурною доречністю, а також урахуванням гендерного фактора і вікових потреб.

4. Якість. Медичні заклади, товари і послуги повинні бути відповідні в науковому та медичному відношенні і мати високу якість [13].

Що стосується загальних принципів права, які є обов'язковими елементами юридичного змісту права на охорону здоров'я, то тут потрібно вказати на принцип поваги до гідності та принцип недискримінації. Так, повага до гідності, властива людині, визнається в преамбулі Загальної декларації прав людини. Вона є основою свободи, справедливості і миру і відповідно основним принципом всіх прав людини. Гідність людини також є центральним елементом права на здоров'я, тим самим забезпечуючи не тільки право на охорону здоров'я, а й повагу до свободи, відсутність дискримінації, право на здорове навколишнє середовище, право на харчування, житло та освіту. Кожна людина має право на гідність, яке повинна дотримуватися незалежно від раси, мови, соціального та економічного рівня.

Що стосується принципу недискримінації, який передбачений в першу чергу в ст. 2 Загальної декларації прав людини, то він говорить: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, без розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, думки, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Визнання цього принципу надзвичайно важливо в контексті захисту охорони здоров'я, адже дуже часто ставлення до пацієнтів є різним з причин расової належності, майнових статків пацієнтів, а також статі.

Зміст зазначеного права покладає певні зобов'язання на державу, а саме:

- Дотримуватись обов'язоку не перешкоджати користуванню правом на здоров'я.
- Захищати, тобто забезпечити, щоб треті сторони (суб'єкти, які не є державами) не зазіхали на користування правом на здоров'я.
- Виконувати за рахунок вжиття відповідних заходів з реалізації права на здоров'я.

Крім того, право на здоров'я має також «сутнісний зміст», під яким мається на увазі мінімальний необхідний рівень цього права. Хоча цей рівень неможливо визначити абстрактно, оскільки це має вирішуватись на національному рівні, однак можна визначити ключові елементи, що покликані допомогти у процесі встановлення пріоритетів. Такими є: необхідна первинна медико-санітарна допомога; мінімальна необхідна і поживна їжа; санітарія; безпечна питна вода та основні лікарські засоби. Важливе значення має прийняття та здійснення національної стратегії та плану дій у галузі суспільної охорони здоров'я, які повинні задовольняти потреби всього населення в цій галузі, бути розробленими та періодично переглядатися на основі спільного і прозорого процесу, містити показники і вихідні дані, за допомогою яких можна здійснювати ретельний моніторинг за прогресом і приділяти особливу увагу всім вразливим групам населення.

Питання охорони здоров'я в Україні на законодавчому рівні регулюється Конституцією України, Законом України «Основи законодавства про охорону здоров'я», указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними наказами Міністерства

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

охорони здоров'я України, а також відповідними національними і державними, комплексними і цільовими програмами з актуальних проблем охорони здоров'я. Сучасна правова система України як члена міжнародної спільноти, в тому числі як держави-члена Ради Європи, функціонує у специфічних політичних і соціально-економічних умовах, що потребує належної адаптації законодавства. Наявна застарілість нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я, їх декларативність і неузгодженість між собою та іншими правовими актами ускладнює ефективність реалізації та захисту права людини на охорону здоров'я, а також створює перешкоди для міждержавного співробітництва. Загалом національне законодавство України дозволяє окреслити близько сорока складових права на охорону здоров'я, таких, як: право на життя; право на життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; право на медичну допомогу; право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; право на безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; право на медичну інформацію; право на медичну таємницю; право на донорство крові та її компонентів; право на трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів як на спеціальний метод лікування; право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо [9; 10; 11].

Кожна галузь законодавства підходить до вирішення проблеми забезпечення конституційного права на охорону здоров'я відповідно до свого правового регулювання, що слугує гарантією повного і всебічного його забезпечення [14, с.124-125].

Тим не менше, обсяг прав і існуючий стан захисту права на охорону здоров'я не відповідає тому юридичному змісту, що містить у собі право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я і який описаний вище. Тому вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні право на найвищий досяжний рівень охорони здоров'я як основний підхід і сприяти забезпеченню цього права у світлі всіх структурних складових, вихідних детермінантів, принципів та обов'язків держави. Такий підхід до права на охорону здоров'я має стати пріоритетним напрямом утвердження соціальної справедливості у нашій державі, удосконалення вітчизняної системи охорони здоров'я, піднесення рівня медичного обслуговування населення до рівня цивілізованих країн.

Отже, сучасний стан суспільних відносин відзначається істотним зростанням ролі і значення здоров'я у шкалі особистих і соціальних цінностей людини, що відповідно породжує необхідність створення для громадян можливостей реалізації цього права. Охорона здоров'я, поряд з обороною країни, національною безпекою, вихованням та освітою дітей і молоді, соціальним захистом старих і немічних, належить до основних завдань і функцій держав, нехтувати якими недопустимо. Юридичний зміст цього права, яке правильно формулювати як права на найвищий досяжний рівень здоров'я, доволі широкий і охоплює відповідні суміжні права, загальні принципи права та обов'язки щодо забезпечення такого рівня.

Право на охорону здоров'я охоплює норми щодо становища людини у сфері праці і побуту, виховання, соціального захисту і має на меті створити передумови для поліпшення якості життя через підвищення добробуту і зміцнення фізичного й психологічного здоров'я. До нього входять різні за характером і конкретним

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

юридичним наповненням права з чітко вираженим соціально-економічним змістом. В основі соціально-економічного змісту права на охорону здоров'я лежить зв'язок з відносинами власності та іншими важливими компонентами суспільного устрою держави.

Право на найвищий досяжний рівень здоров'я включає в себе відповідні стандарти для задоволення потреб у сфері охорони здоров'я і всі засоби для їх реалізації, тобто засоби, що використовуються державою для перерозподілу ресурсів з метою забезпечення охорони здоров'я, а також повагу принципів недискримінації і справедливості в наданні такої допомоги. З іншого боку, це поняття охоплює профілактику охорони здоров'я, освіту і навчання в цій галузі, охорону навколишнього середовища та забезпечення інших прав людини (право на харчування, житло, тощо).

Список використаних джерел

- 1) Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 2) Загальна декларація ООН прав людини від 10.12.1948. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 . – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 3) Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. - Зібрання чинних міжнародних договорів України, 1990 р., № 1. – С. 205.
- 4) Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. - Бібліотечка голови профспілкового комітету, 2005 - № 5.
- 5) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ООН) від 10.12.1948. –Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 . – Дата відвідування: 13.03.2012.

- 6) Європейська соціальна хартія від 03.05.1996. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 7) Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_044. – Дата відвідування: 13.03.2012
- 8) Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. . – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524. – Дата відвідування: 13.03.2012.
- 9) Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради від 23.07.1996. - /№ 30, ст. 141.
- 10) Цивільний кодекс України. // Відомості Верховної Ради від 03.10.2003. - 2003.№ 40. – Ст.356.
- 11) Закон України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України від 26.01.1993. - № 4, стаття 19.
- 12) Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський союз і Договору про устанovu Європейського співтовариства): підписаний 13 грудня 2007 р. // Official Journal C 306 of 17 December 2007.
- 13) United Nations. Economic and Social Council. Committee on Economic Social and Cultural Rights: [<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/0d009901358b0e2c1256915005090be?OpenDocument>] webcite The Right to the Highest Attainable Standard of Health Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Geneva: ECOSOC E/C.12/2000/4. 2000.
- 14) Сенюта І.Я.Медичне право: право людини на охорону здоров'я: монографія. – Львів: Астролябія, 2007. – 224 с.

Ю. Правовые аспекты здравоохранения в украинском и международном законодательстве.

В статье сделана попытка проанализировать юридическое содержание права на наивысший достижимый уровень здоровья. Проанализированы основные детерминанты здравоохранения, соответствующие права, свободы и обязанности человека и гражданина, а также общие принципы права через положения международных документов и нормативно-правовых актов Украины.

Автор делает вывод о соответствии положений украинского законодательства нормам международного и европейского права в части юридического содержания права на наивысший достижимый уровень здоровья.

Ключевые слова: *право на наивысший достижимый уровень здоровья, Всемирная организация здравоохранения, Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам.*

Y. Kruk. Right to highest attainable standard of health in Ukrainian and international law.

The article attempts to analyze the legal right to the highest attainable standard of health. The main determinants of health related rights, freedoms and duties of citizens, as well as general principles of law through the provisions of international documents and legislation of Ukraine.

The author concludes on compliance of the provisions of Ukrainian law on legal right to the highest attainable standard of health care standards law International and European Law.

Keywords: *right to the highest attainable standard of health, World Health Organization, the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights.*